

KRAL İŞPUİNİ'YE AİT OLAN BRONZ SADAK

(Lev. VI)

Urartu sadakları konusundaki ilk doyurucu bilgimizi, Kafkas ötesindeki Karmir-Blur (eski *Tetšebatin*) kazısında ortaya çıkartılan 18 sadaktan öğrenmekteyiz ¹. Bronzdan yapılan 18 sadaktan 5 tanesi üzerinde birer satırlık çivi yazısı bulunmaktadır. Çivi yazılı sadakların bazısı Urartu kralı I.Argişti'ye (M.Ö.786-764), bazısı da II. Sarduri'ye (M.Ö.764-735) aittir ².

Doğu Anadolu bölgesindeki Urartu kalelerinde yapılan bilimsel kazılarda ise Altın-tepe ³, Çavuş-tepe (eski *Sardurthinili*)⁴ ve Kayalıdere'de⁵ de çok sayıda bronz sadak ortaya çıkarılmıştır. M.Ö.8. yüzyıla tarihlenen bu sadakların hiçbirisi üzerinde yazıt yoktur. Yalnız Çavuş-tepe sadağı üzerinde, -tıpkı Karmir- Blur'da bulunan çivi yazılı II.Sarduri sadağı gibi- araba ve süvari sahneleri betimlenmiştir.

Son 20 yıldan beri halkın Doğu Anadolu bölgesindeki Urartu kale ve özellikle mezarlıklarında yaptığı kaçak kazılarda, keramik, mühür, takı ve değerli taşlardan yapılan boncukların dışında, sayıları onbinlere ulaşan çeşitli metal eşya ve silah ele geçirilmiştir. Ele geçirilen bronz eşya ve silahın çok küçük bir bölümünü de sadak parçaları oluşturmaktadır. Sadak parçalarının bir kısmı Türkiye'de Van, Adana ve Gaziantep müzeleri tarafından satın alınmıştır. Bazı sadak parçalarının ise Avrupa, İsrail, Amerika ve Japonya müzeleri tarafından satın alındığı tahmin edilmektedir. Ancak yayınlanan bir sadağın dışında ⁶, eski eser derleyicileri tarafından kaç adet Urartu sadağının satın alındığını kesin olarak bilemiyoruz.

Bugüne değin ortaya çıkarılan Urartu sadaklarının hemen hepsi bronzdan yapılmıştır. Deriden ve ahşaptan yapılan sadakların ise, çürüdükleri için günümüze değin gelemelikleri anlaşılmaktadır. Gümüşten yapılan Urartu sadaklarının var olup olmadıklarını ise şimdilik kesin olarak

-
1. B.B.Piotrovski, *Karmir-Blur* II, 1952, 35, lev. 16.; Aynı yaz., *Karmir-Blur* III, 1955, 36-40, res.26.; Aynı yaz., *Vanskoje Zarstvo* 1959, lev. XL-XLI.
 2. B.B.Piotrovski, *Urartu* 1969, 178, res. 85-86.; M.N.van Loon, *Urartian Art its Distinctive Traits in the Light of New Excavations* 1966, 121.
 3. R.D.Barnett, "Urartian Bronzes from Erzincan", *Anatolian Studies* III, 1953, 126 vd, lev.XVIII.
 4. Çavuş-tepe sadağı henüz yayınlanmamıştır.
 5. C.A.Burney, "First Season Excavations at Kayalıdere", *Anatolian Studies* XVI, 1966, 93, res. 18.
 6. L.van den Berge-L.de Meyer, *Urartu* 1983, Nr.30, res.34.

bilemiyoruz. Ancak bildiğimiz kadarıyla Türkiye müzelerinde çivi yazılı veya resimli gümüş sadak parçaları şimdilik bulunmamaktadır. Oysa Assur kralı II.Sargon, M.Ö.714 yılında yağmaladığı ünlü Muşasir/ Ardini'deki Haldi tapınağı ve sarayından çok sayıda gümüşten yapılmış sadağı ele geçirmiştir.¹

Adana müzesi tarafından satın alınan bronz sadak althğı üzerindeki çivi yazısı, bunun Urartu kralı II. Sarduri'ye ait olduğunu göstermektedir². Van müzesi tarafından satın alınan bazı çivi yazılı bronz levha parçalarının aşırı ölçüde oksitlenip kırılması yüzünden sadağa ait olup olmadığı kesin olarak belli olmamaktadır. Ancak Gaziantep müzesi tarafından satın alınan çivi yazılı bir levha parçasının, sadağın üst kısmına ait olduğu anlaşılmaktadır.

Env.No	: 4-17-79
Yükseklik	: 21 cm.
Genişlik	: 15,5 cm.
Çeperi	: 0.1 cm.

1979 yılından Gaziantep müzesi tarafından satın alınan çivi yazılı sadak parçasının, Doğu Anadolu bölgesinde, büyük bir olasılıkla Patnos bölgesinde, halkın yaptığı kaçak kazılardan ele geçirildiği tahmin edilmektedir³. Bu bronz levha ile birlikte müze tarafından satın alınan bronz at koşum takımı, miğfer yanakhğı, silah ve araba kaplama parçaları üzerinde bulunan çivi yazısı, bu buluntu topluluğunun Urartu kralı Išpuini'ye (M.Ö 830-810) ait olduğunu göstermektedir⁴. Ancak ne yazık ki, Urartu krallığının erken dönemine ait olan böylesine önemli bir buluntu topluluğunun, Doğu Anadolu bölgesindeki hangi kaleden veya mezardan ele geçirildiğinin bilinmemesi, bizim için çok büyük bir kayıptır.

-
1. W. Mayer, "Sargons Feldzug gegen Urartu-714 v.Chr. Text und Übersetzung", *Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft* 115, 1983, 105 : 361, 107 : 382.
 2. O.A. Taşyürek, "Some Inscribed Urartian Bronze Armour", *Iraq XXXVII*, 1975, 154, Lev.XXXV c-d.
 3. Müzede yaptığımız çalışma sırasında göstermiş olduğu yakın ilgi ve yardımdan dolayı eski Gaziantep Müze müdürü sayın Hasan Candemir'e burada bir kez daha teşekkür etmeyi zevkli bir görev sayarım.
 4. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğünün izni ile Türkiye müzelerinde bulunan "Çivi Yazılı Bronz Eserler" tarafımızdan yayına hazırlanmaktadır.

Bronzdan dövme tekniği ile yapılan levha, oksitlenerek kırılmıştır. Bu yüzden gerçek yüksekliğinin ne kadar olduğunu kesin olarak bilemiyoruz. Bronz levhanın genişliği, daha önce bulunan diğer Urartu sadaklarının genişliği ile hemen hemen aynıdır. Levhanın kenarları üzerinde bulunan delikler, üstten vurularak açılmıştır. Bu delikler, levhanın arkasının meşin ile kaplı olduğunu göstermektedir. Diğer Urartu sadaklarında olduğu gibi, bu sadağın arka kısmı da deri veya ahşap ile yapılmış olmalıydı. Özellikle arka kısmın deri ile kaplanması, metalin her türlü darbeye karşı dayanıklı olmasını sağlamıştır¹. Sadağın üstündeki askı yerinde durmaktadır. Ancak sadağın altında bulunması gereken ikinci halka, levhanın kırık olması yüzünden yoktur. Sadağın üstünde ve altında bulunan halkalardan geçen bir kayış, okçunun vücudunu çevreliyordu.

Sadağın üst kısmına ait olduğu anlaşılan bu bronz levha üzerine herhangi bir bezeme veya resim yapılmamıştır. Ancak Karmir-Blur'da ortaya çıkarılan sadaklarda olduğu gibi, bu sadak parçasının üst kısmında da çivi yazısı bulunmaktadır (Res.1-2). Yazının son kısmı kırıktır. Ancak yazıyı yine İşpuini dönemine tarihlenen diğer benzer yazıtlara göre tamamlamak mümkündür:

in

İş-pu-ú-i-ni-ni-e-i ú-(ri-iş-ḫu-si-ni-e-i)

Yazıtı Türkçe'ye "İşpuini'nin magazinine ait" diye çevirebiliriz.

Görüldüğü gibi, kral İşpuini'ye ait olan sadak (M.Ö.830-810), şu anda Urartu sadaklarının en eski örneğini oluşturmaktadır. Ancak ne yazık ki sadağın kırık olması yüzünden, özgün biçimi konusunda tam bir fikre sahip değiliz. Bundan dolayı Urartu kralı İşpuini ile¹ Argiştı ve II. Sarduri sadaklarının biçimleri arasında ne gibi değişikliklerin olup olmadığını kesin olarak bilemiyoruz.

1. J.Coles, *Archaeology by Experiment* 1973, 143-147, 164-167.

Gümüş at boyunduruğu ve bronz kemerler üzerindeki resim sahnelerinde ok atan savaşçı tanrı ve diğer savaşçıların sol omuzu arkasında görülen sadak, bu tür sadakların Urartu ordusunda nasıl kullanıldığını göstermesi açısından ilginçtir ¹.

İstanbul 1990

Oktay Belli

-
1. *Urartu -Katalog, Ein wiederentdeckter Rivale Assyriens* 1976, 46, res. 40, lev. 9.; O.A.Taşyürek, "Darstellungen des urartäischen Gottes Haldi", *Studien zur Religion und Kultur Kleinasien* 20, 1976, res. 16, lev.13.; P.Amiet, "Antiquités Anatoliennes du Louvre. Les bronzes ourartéens", *Memorial Atatürk* 1982, res. 6.; L.van den Berge-L de Meyer, *Urartu* 1983, res.99.; E.Özgen, "The Urartian Charriot Reconsidered", *Anatolica* XI, 1984, res.4.; K.Tanabe-A. Hori ve diğer., *Studies in the Urartian Bronze Objects from Japanese Collections* (1), *Bulletin of the Ancient Orient Museum* IV, 1982, Res.1/25-26, Lev. XIX: 25, XX: 26.; H.J.Kellner, "Ergänzungen zu den Blechvotiven in Urartu", *Archaeologische Mitteilungen aus Iran* 16, 1983, Lev.18/2-3, Lev. 19/1, Lev.20/1-2.